

**Església parroquial
N^a S^a de l'Assumpció**

ESGLÉSIA PARROQUIAL - SEGLES XIII- XVIII

SITUACIÓ

L'església està situada al centre de la població entre el Carrer Major, la Plaça de Dalt i la Plaça de l'església és la parròquia de la localitat, temple catòlic que pertany a la Diòcesi i bisbat de Tortosa. Amb la publicació del Reial Decret 231/2004 de 22 d'octubre de la Generalitat Valenciana, pel qual es declara Bé d'Interès Cultural (BIC) el conjunt històric de Catí, l'església parroquial queda inclosa com a Bé de Rellevància Local amb la categoria de monument d'interès local. (Veure <http://catimenu.com/catibic.htm>)

L'Església Parroquial gòtica amb afegits barrocs, construïda de carreu i maçoneria en diferents moments dels segles XIII al XVI, està dedicada a l'Assumpció de la Mare de Déu. L'estil romànic de la porta secundària d'entrada a l'església i elements de la coberta semblen demostrar que la seua construcció deuria d'iniciar-se els primers anys de la Reconquesta del poble i de concessió de la Carta Poble (1239-1300).

Teginat de l'església restaurat amb la Llum de les Imatges (2014) (Polsar en foto para ampliar)

Concebuda com un temple de reconquesta amb una única nau (32 m x 10,5 m) de quatre trams amb tres arcs diafragmàtics coberts per una armadura de fusta, amb el temps se li anaren afegint capelles laterals entre els contraforts, que mai no trencaren la unitat arquitectònica, a més d'una sèrie d'altars d'acord amb les necessitats advocacionals i les fundacions de benifets.

En 1315, en una visita pastoral, consta que estava oberta al culte i que disposava de llibres i els ornaments necessaris. El bisbe era el morellà Francesc de Paholahc, sent el reverent Ramón Oller el pàrroc.

En el fons del presbiteri el cadiram dels apòstols (Gisbert) baixat el Cor, damunt la Mare de Déu de l'Assumpció, dalt de tot el teginat i en la volta els esgrafiats del segle XVII descoberts per la Llum de les Imatges (2014)

Pedra de la restauració, reforma i ampliació de l'església primitiva. Dimensions 50 x 26 cm. Datada el 25 d'abril de 1322. El seu text en llatí és "ANO DNI M^o CCC^o XX° II° KALS MADI (Anno Domini Millesimo.Trecentesimo Vicesimo Segundo Séptimo Kalendas Madii). Situació: Placeta Església (a l'esquerra de la porta d'entrada).

La reforma va consistir en afegir tres trams cap a l'est sense arcs excepte el que va reemplaçar l'antiga façana, el que està situat ara davall del cor, obrint una nova porta gòtica de cara a l'est que dóna a l'actual Plaça de l'església complementant la porta inicial romànica que dóna al Carrer Major. Aquesta pedra d'ampliació de l'església és important ja que situa la reforma de l'església en inicis del segle XIV (1322) bastant abans del que es creia.

La primera capella d'ampliació de la primitiva nau rectangular de l'església, la de Sant Blai, la primera capella contigua a l'Altar Major de la part de l'evangeli, va ser l'any 1354, per tant 32 anys posterior a la reforma i ampliació de l'església primitiva (Segle XIII).

Antiga capella de Sant Blai (primera en construir-se de l'església). Amb el temps es va convertir en la Capella de Sant Martí de Tours (patró del poble), ara sense advocació.

En la cúpula apareix en la pedra clau la figura del "Cordero Pascual" amb el text "Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi...", (text que recorda el baptisme de Jesús per Sant Joan Baptista). Seria aquesta pedra de la capella dels Sants Joans i que es va canviar de capella en el retallament de les capelles laterals de 1937. No es pot afirmar amb rotunditat.

Detall Capella Sant Blai (Corder Pasqual)

L'any 1377 es fabricà la segona capella, la tercera de la part de l'Epístola, la de Sant Miquel i Sant Pere Apòstol. En la pedra clau de la cúpula de la capella es pot veure l'escut dels Montserrat (muntanya i serra), del seu patrocinador, En Pere Montserrat i edificada per Bartomeu Duran, picapedrer de Tortosa.

Detall Capella dels Montserrat

Capella dels Montserrat, dedicada antigament a Sant Miquel i Sant Pere Apòstol, avui allotja el Retaule de Jacomart o de Sant Llorenç i Sant Pere Màrtir. La reixa es va baixar de l'ermita de l'Avellà.

L'any 1389 es fabricà la capella de Sant Martí, més endavant patró de Catí, la primera de la part de l'Epístola. En la cúpula apareix gravada la figura de Sant Martí, bisbe amb el seu bàcul i la mitra. Realitzada pels picapedrers Berenguer Roca (Albocàsser) i el catinenc Jaume Sans.

Primitiva capella de Sant Martí amb la pedra clau que apareix ací davall. Més endavant van intercanviar-se les capelles de Sant Blai i de Sant Martí.

Detall Capella Sant Martí

Altres obres que afectaren el conjunt parroquial foren la construcció de la casa abadia, encarregada pel rector Pere Duran, i que es realitzà entre els anys 1376 i 1385. L'any 1401 Pedro Lembrí fa i pinta el primer retaule de l'Altar Major i el 1405 es fan la primitiva sagristia i cor al costat de la capella de Sant Martí, en l'espai que més endavant (1640) es convertiria en Capella del Nom de Jesús i més actualment Capella de la Mare de Déu de l'Avellà.

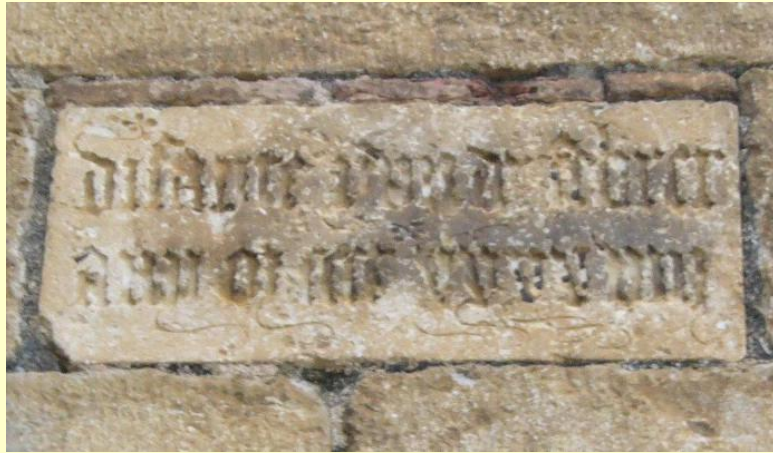

La capella dels Sants Joans, la segona de la part de l'Evangelí, es construí, per part de la família Sanjuán (Santjoan) (més endavant Miralles) l'any 1447 al costat de la capella de Sant Blai.

Antiga capella dels Sant Joan, dedicada actualment a Sant Martí de Tours (patró de Catí)

L'any 1448 s'edificà la Primera Capella de la Passió, quarta del costat de l'Epístola, adjunta a la de Sant Miquel i Sant Pere Apòstol. Fou construïda pel picapedrer veí de Catí amb origen santanderí, Pedro Crespo i per Antoni Arbó, d'Ulldecona.

Pedra de començament de les obres de la Primera capella de Passió, a continuació de la qual es va construir tres segles després la Capella de la Comunió o del Santíssim per Mossèn Celma (1742) . Situació de la pedra: En la façana exterior de la Capella dels Espígol annexa a la façana sud de la Capella de la Comunió que dóna a la Placeta de l'Església. Text: "disapte xvii de febrer any m cccc xxxviii": Dissabte, 17 de febrer de l'any 1448

Aquesta capella fou adquirida per la família Espígol per 2.200 sous en 1451, i es col·locà en ella el cèlebre Retaule de Jacomart, per lo qual també es coneguda com a capella de Sant Pere Màrtir i com de Sant Llorenç i com a capella dels Espígol.

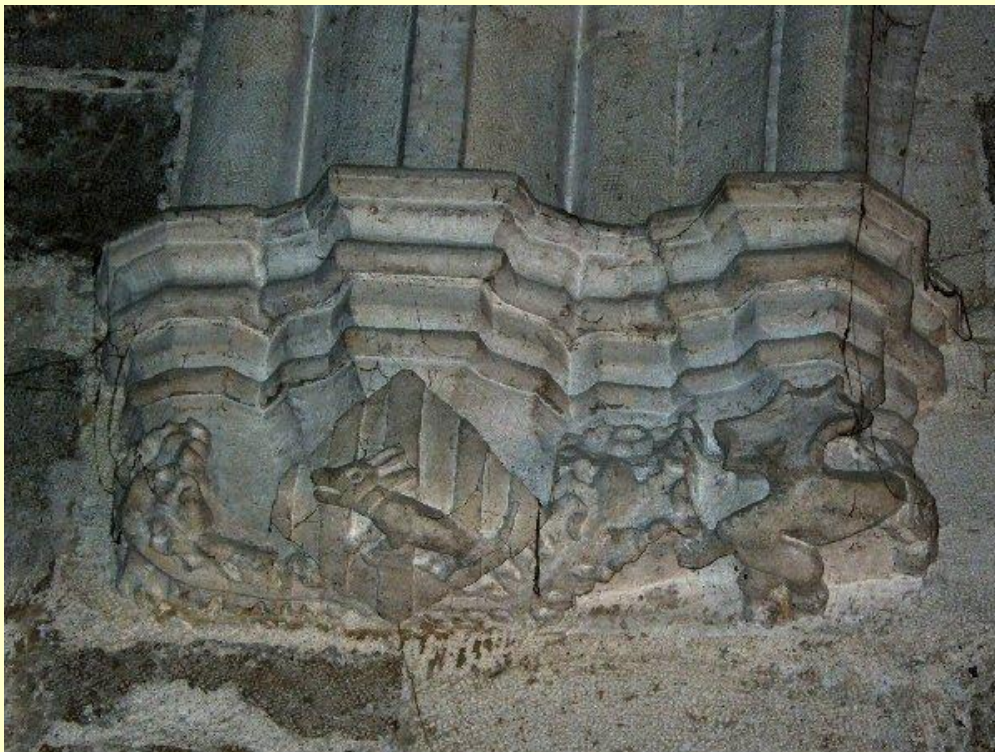
En la cúpula trobem el seu escut. Al segle XVIII es va obrir un pas obert a la Capella de la Comunió per la qual cosa el Retaule es va col·locar en un altra capella. Hem vist fotos del Retaule en la Capella de Sant Antoni i en la de Sant Martí fins que es va col·locar després de la darrera remodelació en la Capella dels Montserrat.

Detall Capella Espígol

Capella Espígol, accés a la Capella de la Comunió. A la dreta el Prigó del Cementeri, ara en exposició a la Casa la Vila. Actualment a la dreta de la capella s'ha habilitat una capelleta per a l'advocació de Sant Pere de Castellfort, on va estar també molts anys Sant Vicent Ferrer. La capella conté l'escut de Catí en pedra, el més antic.

En el centre l'escut de Catí més antic (1448)

Capella Sant Pere de Castellfort

A la dreta de la capelleta de Sant Pere de Castellfort es va col·locar fa uns anys una fotografia de José Prats Sanjuán, nascut en Catí el 31 de juliol de 1874, ordenat sacerdot (1898). En 1910 fou nomenat director del Col·legi de Sant Josep de Múrcia, membre de la Germandat de sacerdots operaris del Sagrat Cor de Jesús.

Va desenvolupar el seu ministeri en els seminaris d'Astorga, Saragossa, Barcelona, Cuenca, Baeza i Tortosa en el col·legi de Sant Josep, del que fou alumne. Va ser un dels operaris més populars i més volguts per tots els que el van conèixer i tractat. Sobre un fons de fervorosa pietat sacerdotal, el seu caràcter expansiu i cordial era sempre un manantial de contagiosa i santa alegria. Quan va començar la persecució es trobava destinat en Tortosa. Va fugir a les muntanyes veïnes amb un nebot seu. Finalment va decidir traslladar-se al seu poble natal, pensant que allí estaria més segur. Però en el mateix autobús que el portava el van reconèixer, conduint-lo a l'ajuntament que feia de presó. Li van preguntar si era sacerdot, responent que sí. Quan va arribar per a ell l'execució, va entonar, amb altres germans de la Doctrina Cristiana als que prèviament va beneir, el salm "Miserere", himne de misericòrdia i esperança. Vuit tirs al cap i cara li van obrir les portes de l'Eternitat. Era l'1 de setembre de 1936. Fou beatificat en Tarragona el 13 d'octubre de 2013.

Amb els diners obtinguts per la venda de la 1ª Capella de Passió als Espígols s'edificà la 2ª capella de la Passió l'any 1451 al costat de la capella dels Sants Joans, la tercera de la part de l'Evangelí. En els arcs de la capella podem veure esculpirats els emblemes de la Passió (Pedro Crespo, Antonio Arbó).

Es poden apreciar clarament els emblemes de la Passió: Corona d'espines (dalt) i Creu (davall)

Detalls antiga Capella de Passió

Més endavant, entre 1503 i 1504, afegiren la capella de les Ànimes, cinquena de l'Epístola, a mans del picapedrer Joan Bellmunt, immediatament a la dreta de la porta d'entrada principal a l'església. Després de la guerra civil es va col·locar la Creu que el decora ara.

Capella de les ànimes

La capella del Roser (1574) patrocinada pels Sans (Lleons) es fa poc abans de la fundació de la confraria i es col·loca a la part de l'Evangeli, al costat de la 2ª capella de la Passió; l'altar de Sant Antoni Abat es manté sense canvis des d'antic (la confraria data de 1388) immediatament al costat de la porta secundària d'entrada a l'església.

Antiga capella del Roser, ara de la Puríssima.

Details Capella del Roser

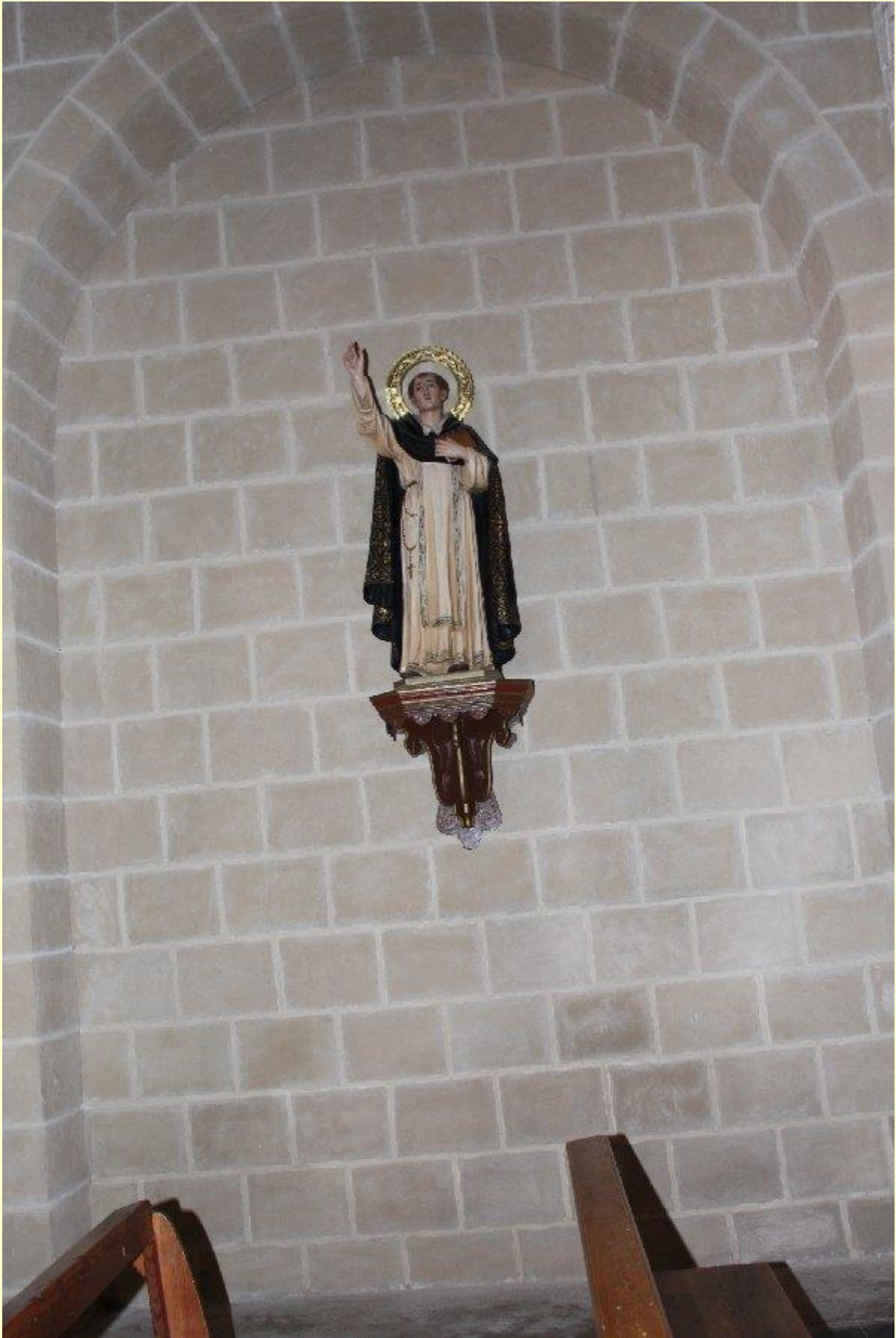

Antiga capella de la Puríssima o de Mossèn Verdú, ara amb Sant Isidre, Llabrador

Detall Capella dels Verdú o de la Puríssima (1598)

Vora el mur situat al peu del temple hi ha actualment la pica baptismal i la porta d'entrada a la casa Abadia (1376). A una part hi havia l'altar de Sant Antoni de Pàdua (entrant a mà dreta de la porta secundària d'entrada a l'església) i a l'altra part l'altar de la Puríssima (1598) o de Mossèn Francesc Verdú. A la part dreta del mateix mur del baptisteri, sota el cor i junt a l'armari de les cordes de les campanes, es trobava l'altar de Sant Josep, després transformat en una capelleta dedicada a Sant Lluís Gonzaga (1879) i en el mateix lloc del baptisteri actual trobem en temps anteriors la capella de l'Àngel (1601).

Capella dedicada durant molts anys a Sant Isidre, llaurador. Ara a Sant Vicent Ferrer (1ª capella de l'esquerra entrant a l'església per la porta del Carrer Major. Entre la porta i la capella de la Puríssima (antigament del Roser)

Antiga capella de Sant Antoni de Pàdua (ara de Sant Cristòfol), on s'ha col·locat el comandament electrònic de les campanes.

Antiga capella de l'Àngel de la Guarda, avui Baptisteri, enreixada per Miguel Reixach en 1877

Ja en el segle XVII, en 1615 el picapedrer Pere del Sol construeix el campanar, torre quadrada, que, en el segon cos és de carreuat, amb dos vans en cada un dels costats, per a allotjar les campanes. El rellotge data de meitat del segle XX (1950). La darrera restauració de les campanes i el rellotge és del mes de juliol l'any 2012.

EL CAMPANAR

Torre del campanar (Juliol 2012)

L'edifici del campanar va ser construït durant l'any 1615, amb Mossèn Jaume Miralles, per Pere del Sol, el mateix arquitecte que va construir l'ermita de Sant Vicent (1618) i la capella principal de l'ermita de Santa Anna (1615). Té una capacitat màxima de vuit campanes, encara que històricament tant sols n'ha tingut quatre o tres, com en l'actualitat. És quadrat, de pedra picada i està edificat sobre l'arc principal del Cor, completament pla, i sobre les parets laterals. La darrera restauració del campanar és de 1940 quan es van col·locar dos campanes procedents de Barcelona després de la Guerra. Actualment (2012) s'han destapat tres de les arcades de mig punt que estaven tapiades total o parcialment. Queden dos arcades encara tapiades i tres ocupades per campanes. Quan l'edifici del campanar està a punt de complir-se el quart centenari de la seua construcció requereix d'una urgent revisió de millora. Esperem que ara siga el moment adequat per escometre una urgent restauració.

Façana nord del campanar (arc recentment obert)

De les vuit obertures o arcs de mig punt que posseeix el campanar de Catí només tres, les dos que donen al sud i una que dóna al nord, estan ocupades actualment amb campanes. Estan oberts, sense campanes, les que donen a l'oest i un que dóna al nord. Les dos que donen a l'est estan tapiades totalment amb maons. Les tres obertures sense campanes es van destapar en la darrera restauració de juliol de 2012.

Façana al sud i a l'oest (amb arcs recentment destapats)

La majoria de la gent sosté que si es van tapiar antigament els arcs va ser per algun motiu justificat. Alguns creuen que va ser per donar major ressonància i sonoritat al campanar. Segons esta hipòtesis, ara les campanes sonaran més suaument. També hi ha qui sosté que els arcs tapiats dificultaven la presència de goteres i humitats en el cor de l'església que ara apareixeran de nou. Altres en canvi sostenen la hipòtesi de que es van tapiar per resguardar el campanar i els campaners del fort vent del nord i de ponent i que arribava fins -i- tot a fer sonar les mateixes campanes. Caldrà estudiar la possibilitat de tapar de nou, amb noves tecnologies, cristalls, les obertures del campanar si algun d'aquestos efectes es demostra evident i perjudica la seua sonoritat.

L'any 1937, en plena Guerra Civil, el govern republicà va donar una ordre de que totes les campanes foren baixades dels campanars per a ser transformat el bronze en metralla per a armament . Així van ser destruïdes les dos primitives campanes (la menuda i la mitjana) a l'igual que la que estava situada just damunt de la nau central de l'església de la que encara queda l'espadaña a la teulada. També foren destruïdes les campanes de l'Avellà i la de l'ermita de Santa Anna. La campana major (Maria Rosa) es va salvar per poder seguir donant els tocs de les hores del poble i ser utilitzada en cas d'emergència (tocs de foc, etc.). Finalitzada la Guerra Civil, l'any 1939, d'un conjunt de campanes que es van estalviar, van ser portades des de Barcelona per Mossèn Francisco Sanjuán, dos per substituir les campanes que s'havien emportat

Campana menuda, "Santa Bàrbara", que dóna a les places.

Les dos campanes més grans dominen el sud mentre que, davant, sola, queda la menuda, mirant al nord. La campana menuda, de nom "Santa Bàrbara", es va fondre l'any 1929. La va realitzar la fosa de Constantí Linares Ortiz, proveïdor de la Reial Casa, Madrid. Carabanchel Baix. Podeu observar-la des de les dos places i des de molts punts de la meitat nord del poble.

Campana mitjana o "Sant Josep" a la vessant sud del campanar. La campana mitjana, de nom "Sant Josep", va ser refosa en 1911. També porta la marca de Constantí Linares Ortiz de Madrid.

Campana grossa, "Maria Rosa", en la façana sud del campanar. El pes de la campana és de 85 arroves que equivalen a 1.086,3 kg. (Arroba = 36 lliures o 12,780 kg.). A la dita li hauran afegit fins al contrapès ... per arrodonir i assolir les 100 arroves.. La campana major, de 122 cm de diàmetre. és la única d'origen catinenc. No porta cap nom gravat però la gent la coneix com "Maria Rosa".

És la més antiga de totes. Porta gravada una llegenda al voltant que diu: ALABADO SEA EL SANTÍSSIMO SACRAMENTO- LUIS MAÑES ME YZO - AÑO 1833. En el seu exterior presenta gravats una creu, per la seva part posterior, i un quadre amb una Verge, en la seva part anterior.

Encara que el seu pes es d'unes 85 arroves (1.050 kg), la dita popular li n'ha afegit algunes més. Aquesta diu

“Maria Rosa em diuen,
cent arroves peso.
Qui no s'ho crega,
que me sospeso”.

Aquesta campana la va refondre Lluís Mañes, campaner de Mas de les Mates (Terol) en un hort que correspon al pati de la casa de Julián, el ferrer, durant el mes de setembre de 1833. El dia 1 d'octubre la gent de Catí, amb l'ajuda d'uns mariners de Vinaròs, la van pujar al campanar, sent beneïda i començant a tocar al dia següent.

Ressumim el que ens compta Mossèn Joan Puig:

El Consell per recaptar fons amb què pagar la campana va vendre unes terres que posseïa a la partida del Salt (Venta de l'Aire) per les quals va pagar 25 lliures el veí Jaume Segura Salvador, del Mas d'Eixemeno, el 9 setembre 1827.

Any 1827. Dia 5 de setembre. - S'encarrega refondre la campana major, d'unes 85 arroves, al campaner del Mas de las Matas Luis Mañez..

Any 1833. Any de la funció i col·locació.

Dissabte 28 de setembre. - Es fa la fosa a l'hort que correspon al bancal, ara pati de la casa de Julián el ferrer. (Sobre l'any 1962, sent rector Mossèn Salvador, es va trobar, a més de 2 metres de profunditat, un buit que, en desfer, conservava les petjades de la fosa de la campana. Segurament encara queden restes dels motlles de la fosa enterrats, segons Julián).

Diumenge, 29 i dilluns, 30: El bronze fos va ocupant el lloc entre els motlles el dia de Sant Miquel i roman coberta fins a les 6 de la vesprada del dilluns

Dilluns 30 de setembre. - Es descobreix i trasllada cap al portal de la Font Vella (el que unia la Raval de l'Hospital amb el carrer Major) girant sobre una biga, fins a deixar-la al peu del campanar.

Dimarts 1 d'octubre. - Tres mariners de Vinaròs i la resta de gent la van pujar al campanar.

Dimecres 2 d'octubre. - A les dotze es col·loca al seu lloc i es toca en ella l'Ave Maria. A les dos i mitja es beneïda per tot el clergat a la torre. Va estar tocant fins dissabte i, amb aquest motiu, es va torear per tot el poble, i es va matar aquest dissabte, una vaca de Vallivana.

La darrera vegada que es van baixar les campanes, després de la guerra, va ser en 1976, fa ara uns 36 anys, amb Mossèn Joaquín. Es va substituir el sistema manual de cordes i el de pujar al campanar per a tocar les campanes "al vol" per un sistema elèctric, automàtic i més còmode de voltejos i repics. Per a alguns es va perdre la màgia i encant de l'antic sistema manual i de l'esforç artístic dels campaners per un altre més impersonal, monòton i menys romàntic. La comoditat però, acabà imposant-se.

Ja fa bastants anys que les campanes han reduït, per no dir que han perdut, moltes de les seves funcions. Recordem els tres tocs de l'Ave Maria a l'alba, migdia i vespre, els tocs de queda, a sometent o molí, de consell, de vespres, de difunts amb les seves variants segons fos home o dona el mort. Cada un d'ells era diferent i tenien funcions diferents. A més d'aquests hi havia la trucada de fidels i el volteig general o "campanes al vol".

En el mes d'agost de 1995, encertadament, es va il·luminar el campanar, augmentant la vistositat i convertint-se en un símbol d'identificació de tot el poble.

25 de juliol de 2012- Les campanes tornen al campanar

Al mes de març de 2012 es va desprendre el batall de la campana grossa caient damunt de la teulada de la Casa Abadia. Paral·lelament també el rellotge per una avaria va deixar de funcionar . Es va prendre la decisió de baixar les tres campanes per fer-les una revisió i manteniment. Tal cosa es va efectuar el dia 10 de juliol. Després d'estar el poble uns dies sense campanes aquestes van retornar al poble el 25 de Julio, dia de Sant Jaume. Els dos dies, però sobre tot el dia en que tornaven les campanes completament noves i relluents van ser una festa. La gent es va arremolinar al costat del campanar observant com una moderna grua feia ràpidament el treball que abans costava tant esforç de fer. Al mateix temps van ser molts els que van aprofitar l'ocasió per a fotografiar-se al costat de les campanes. L'opinió majoritària de la gent era de que a nivell de terra semblaven molt més grans i relluents que al campanar.

En l'actual reparació i revisió s'ha netejat i substituït tots els elements secundaris (politges, motors, etc.). Es pretén automatitzar el seu funcionament recuperant els antics tocs (Ave Maria, difunts, foc, queda, .. a més de campanes al vol). Al mateix temps s'ha digitalitzat el funcionament del rellotge que funcionarà informàticament per internet).

Modern quadre de comandament dels tocs de les campanes en la sagristia

L'inconvenient d'aquesta darrera restauració és l'elevat cost econòmic que suposa, al voltant de 18.000 euros . Per a poder obtindre esta respectable quantitat, Mossèn Rafael està recol·lectant donatius. Al mateix temps s'ha constituït un grup de recuperació de les campanes i el rellotge que s'encarregarà de planificar activitats (rifa, etc..) per a aconseguir els diners que complementen als donatius.

En 1626 estava construït el cor nou. En 1643 Joan Noguer construeix la sagristia nova i l'arxiu; en 1677 Agustí Beltran arregla la sostrada, moment en què es cobreix l'armadura de fusta de la nau per volta paredada que es decora amb esgrafiats; i en 1677 es contracta amb Pere Ebrí la construcció d'un nou retaule major

El cadiram del cor nou necessita d'una urgent restauració

Volta de la sagristia

L'any 1640 s'edificà la capella del Jesús, entre les de Sant Miquel i Sant Blai, on estava la primitiva sagristia que va servir de capella de comunió. Aquesta capella fou dedicada més endavant a la Mare de Déu de l'Avellà, dedicació que encara continua actualment (on està ara el cor de cantors).

Al llarg del temps canviaren les advocacions antigues i n'aparegueren de noves: la capella de Sant Blai, situada al presbiteri, es convertí en la de Sant Martí (1643), i la de Sant Martí (capella on està l'entrada actual a la sagristia), passà a ser la de Sant Blai; la 2ª capella de la Passió passà a ser, més tard, de Sant Francesc Xavier (a finals del segle XVII).

Antiga Capella del Nom de Jesús, anteriorment sagristia, ara de la Mare de Déu de l'Avellà (centre), amb Sant Antoni i Sant Roc

Pedra clau de la capella de la MaredeDéu de l'Avellà (antigament del nom de Jesús)

L'any 1677 es fabrica el Nou retaule en l'Altar Major per part de Pedro Esbrí, d'estil churrigueresc que es daurat el 1697 per Víctor Montserrat. Amb el temps, la majoria dels altars i capelles son adornats, daurats i coberts amb retaules.

Retaule de l'altar major, destruït el 1936 (Llibre "Descripción de Catí- G. Verdú- Vicent Pitarch- Ed. [ALAMBOR](#))

L'ampliació més important després de l'època medieval fou la capella de la Comunió, promoguda pel rector Francesc Celma, qui participà en l'elaboració de tot el projecte. La capella es va construir ràpidament. La primera pedra es va col·locar el 3 de maig de 1742, l'estructura estava acabada el 1744, i sols faltava la decoració interior, finalitzada aquesta el 31 de desembre de 1747 quan es trasllada el Santíssim Sagrament. Antoni Granger realitza les traces, les obres foren realitzades per Miquel Blasco i els seus fills, i la decoració interior la realitzà el pintor santmamevè Pasqual Mespletera, el mateix que va decorar en el mateix període l'ermita de la Mare de Déu de l'Avellà.

LA CAPELLA DE LA COMUNIÓ O DEL SANTÍSSIM

La capella de la Comunió amb quadre d'Acosta (1939-2009)

L'any 2009 es substituï un quadre del Crist d'Acosta per la imatge del Cor de Jesús

Sagrari

Cor de Jesús, que ha substituït al Crist d'Acosta en l'advocació de la Capella.

Llàmpera de la Capella de la Comunió

L'església de Catí començada a construir a mitjans del segle XIII originàriament seria un rectangle del tipus de Reconquesta. Des de mitjans del segle XIV van començar a sorgir entre els contraforts capelles laterals que mai van trencar la unitat del recinte. Estes capelles estaven a sants o benifets i algunes estaven comprades per famílies importants de l'època com els Montserrat, Sant Joan, Espígol, Verduns, Celmes, Mestre, Sans... com a panteons familiars. La primera capella en construir-se va ser l'any 1354 (la primera de l'evangeli), dedicada a Sant Blai, bisbe de Sebaste i advocat de les malalties de la gola.

Fins el segle XVIII l'església de Catí no disposava d'una capella pròpia per a la conservació i administració de la Sagrada Eucaristia. Fins 1678 el sagrari estava ubicat en el mateix altar major. A continuació va estar uns anys en la sagristia. Seguidament en les capelles del Nom de Jesús i en la de Sant Josep. Des de 1729 a 1746 novament en la sagristia actual. A partir de 1746 es va traslladar ja fins actualment a la nova capella de la Comunió. Va ser Mossèn Celma (1686- 1771) el que va impulsar la construcció de la capella de la Comunió o també del Santíssim.

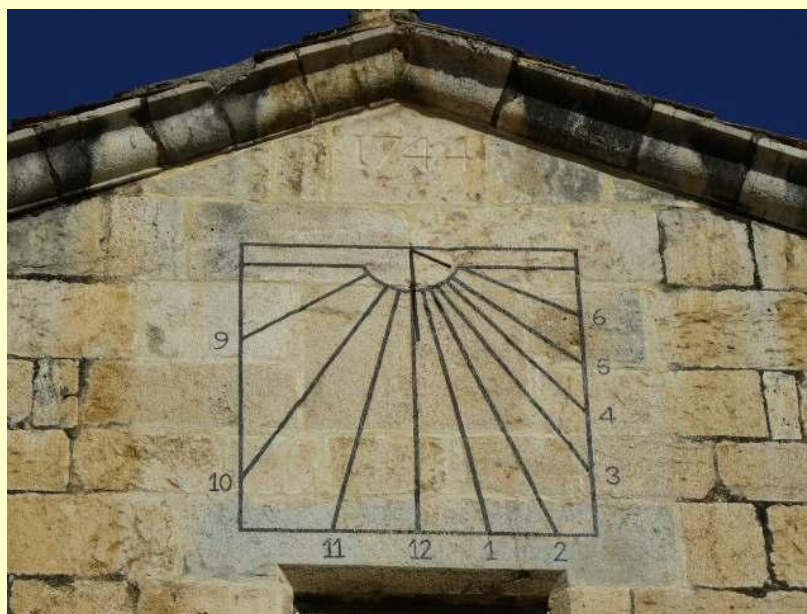

Aquesta capella es va construir a la dreta de les capelles del Nom de Jesús, Montserrat i Espígol amb dos accessos, un per la capella de Sant Blai i l'altre més ample per la mateixa capella dels Espígol i amb una porta pròpia a la Plaça de l'Església.

Data d'inici de les obres (03-05-1742)

El dia 20 de març de 1742 es van obrir els fonaments. El 3 de maig es va posar la primera pedra, amb l'autorització del Consell que li va cedir un carrer lateral i d'una casa que es va enderrocar. Van construir la capella els cinc germans Blasco, catinencs. Es va acabar l'any 1744, començant-se a pintar a càrrec de Pasqual Mespletera, santmatedvè, que també en la mateixa etapa estava pintant els frescos de l'ermita de N^a S^a de l'Avellà. El dia 31 de desembre de 1747, amb les pintures acabades, es va traslladar amb gran solemnitat el Santíssim Sagrament a la capella, beneïda el dia anterior. Les pintures van costar 400 lliures.

Relloj de Sol restaurat (26-10-2007). En la part superior any de finalització de les obres (1744)

Pintures de la Capella de la Comunió de Pasqual Mespletera (1744-1747)

Aquestes pintures, ben executades, són relatives al Santíssim Sagrament i a miracles seus. Són nombrosos els àngels i els sants amb diferents inscripcions en la volta celestial.

Pintures de la Capella de la Comunió de Pasqual Mespletera (1744-1747)

Es pot veure en la volta interior de la Capella un magnífic Tron de núvols i serafins i damunt un Calze amb una Hòstia rodejada de raigs i dos àngels amb Incensaris. Més avall es veu pintat l'angèlic Dr. Sant Tomàs d'Aquino, vestit de dominicà amb un sol en el pit, convidant a l'Eucarística Cena a tots els sants del nou Testament, expressat en les aus, que segons va veure Sant Joan al capítol 19 de la seua Apocalipsi, van ser convidades a la Eucarística Cena per un Àngel vestit de Sol: *Vidi Angelum flantem in Sole dicens omnibus avibus, venite ad Caenam magnam Dei.*

A la part dreta de la volta es veu a Sant Esteve amb molts sants màrtirs i a l'esquerra Santa Tecla amb moltes Santes Verges i Màrtirs i en el mig sobre el Retaule els Sants Apòstols rebent al Senyor Sacramental i als costats de l'Altar els altres sis Sacraments. En el nítxo del Retaule la imatge de Jesús Crucificat i a la seua dreta la de la seua Dolorosa Mare. En el principal llenç es veu el seu primer Dolor amb l'anunci de Simeó i en els retaules col·laterals els altres sis dolors i en les portes de la sagristia a Sant Joan Nepomuceno i el Beat P. Josep de Calasanç.

En la part central de la volta exterior es veuen nou Àngels i entre ells repartida la quartilla de l'Himne del Corpus que diu: *Panis Angelicus fit panis hominum, dat Panis coelicus figuris terminum. O res mirabilis! manducatur Dominum, pauper fevus humilis.*

Als costats de la volta es veuen molts sants Pontífex, Doctors, Confessors, Monjos, Anacoretas, Verges i Viudes i als costats de la finestra la Santa Cena i el Rentatori de peus i davall la cornisa a Maria SS amb els Apòstols i disciples rebent l'Esperit Sant i al costat de la porta a Judes penjat pel seu pecat d'entregar al Senyor i a una muller re pentinament morta per haver combregat en pecat i a la Sagrada Hòstia suspesa en l'aire fins que la rep un Sacerdot en la Patena.

En mitjà de l'arc de la Capella es veuen dos Lleons sostenint la Custòdia reconquistada als àrabs en Torreblanca (1396). Als costats es veuen a les prudentes abelles formant una Església de

bresca en el lloc on inadvertidament li va caure a un capellà l'Hòstia Consagrada que portava per a combregar a una persona malalta i a l'altre costat una Custòdia per a una altra Hòstia que amb engany va ser posada en un rusc on van acudir les abelles dels altres ruscs i van formar la Custòdia i van acompanyar al Senyor fins al Temple i quan advertit el milacre va ser portada l'Hòstia en solemne Processó.

També es pot veure un mul que, no havent-se alimentat en tres dies, va deixar l'ordi que li oferia el seu amo, pèrfid heretge, i va agenollar-se adorant l'august Sagrament que portava en les seues mans Sant Antoni de Pàdua i també els peixos traient del mar les Sagrades Hòsties que l'aigua del Barranc de Carraixet s'havia emportat del Capellà d'Alboraia que portava per a combregar a un malalt d'Almàssera, prop de València.

També hi ha representades déu hòsties més associades a fenòmens miraculosos en Daroca, Luxent i Aiguaviva (Terol).

[Pintures de Pasqual Mespletera \(Polsa en imatge per ampliar\)](#)

La capella prou espaiosa (13,86 m x 11,83 m) amb un altar principal dedicat al Crist (Cor de Jesús) i dos capelles laterals al costat de l'epístola dedicades a la Mare de Déu dels Dolors i el Sepulcre de la Passió i amb advocacions passades a Sant Silvestre, Sant Tadeu i més modernament Santa Cecília, Santa Àgueda i Sant Pere de Castellfort (en la dreta de l'accés per la Capella Espígol), abans també dedicat a Sant Vicent Ferrer. També en una de les capelles s'administrava el sagrament de la Penitència (ara en capella Espígol).

Capella de la Comunió (Dolorosa i Sepulcre)

Capella amb les santes Cecília i Àgueda (antiga capella on s'administrava la penitència)

L'actual capella de la Comunió (13,86 m x 11,83 m) es construeix per part dels germans Blasco, de Catí, entre el 1742 i el 1744 i la va decorar Pasqual Mespletera (el mateix que va decorar la volta de l'ermita de l'Avellà) amb pintures al fresc. Presenta una porta gran que dona a la placeta de l'església i una entrada o passadís obert en la capella de Sant Pere Màrtir.

Llosa sepulcral Tomàs de Figuera en la Capella de la Comunió

Calze del Santíssim dalt de la porta d'entrada a la Capella de la Comunió

L'any 1744 es va demanar i obtindre llicència per a fer unes sepultures en el paviment d'aquesta capella, cosa que es va fer durant l'any 1745. Eren tres: una, la més gran, per als capellans, una altra per als xiquets i una tercera per als seglars distingits per les seues donacions i fundacions a favor de l'església. El 28 de març de 1745 es van beneir les tres sepultures. La dels capellans, s'accedia a ella per una espaiosa escala. La va inaugurar Mossèn José Melià, canonge de la catedral de Tortosa, soterrat el 22 de novembre de 1746, que va ser el que va cedir la casa per a la construcció de la capella. El dia 13 d'octubre de 1748 fou soterrat el P. Pref Fr. Francesc Santjoan, religiós servita natural d'esta vil·la. El 13 d'abril de 1751, Mossèn Gaspar Santjoan, Pbro i el 29 de juliol del mateix any Mossèn Vicent Sales, Pbro i el 10 de novembre de 1757 fou soterrat Mossèn Bautista Verdú, Pbro.

El primer xiquet soterrat fou Miguel Sospedra, nebot de Mossèn Celma el 28 de març de 1745. La primera en ser soterrada dels seglars adults fou Josefa Roca, una cosina germana de Mossèn Celma. L'any 1771 fou soterrat el mateix Mossèn Celma.

L'any 1930, amb la reforma del paviment de l'església, van ser estretes fora quasi totes les lloses sepulcral i col·locades com a paviment davant de la mateixa porta principal. Tant sols van quedar dos lloses sepulcral en l'església, la de Joan Espígol (dissortadament perduda) i la de Tomàs Figuera (en la capella de la Comunió).

PLÀNOL DE SITUACIÓ DE LES CAPELLES

Planta baixa

1.- Sagristia vella (1405) i trassagrari. Sagristia nova i arxiu (1678)

2.- Accés a la sagristia

3.- Retaule (1401) Pedro Lembrí (1671) Pere Esbrí

4.- Capella Sant Blai (1354). Benefici de Pere Montserrat (1362)

5.- Trona

6.- Capella Sants Joan Baptista i Joan Evangelista (1447). *Família Santjoan.*

7.- 2ª Capella de la Passió (1451) (Pedro Crespo i Antonio Arbó) i Retaule (1494). Confraria Minerva (1589). San Francisco Javier (1757)

8.- Capella del Roser (1549). Confraria (1576). *Família Sans i Montserrat.*

9.- Trona

10.- Altar de Sant Antoni (1388) Capella (1459)

11.- Porta romànica (S.XIII)

12.- Sant Antoni de Pàdua. Altar Santes Apolònia i Llúcia.

13.- Sant Josep. Sant Lluís Gonzaga (1879)

14.- Traster de làmpades i estris per al monument del Dijous Sant.

15.- Retaule de l'Àngel Custodi i sepultura dels Mestre. Capella (1601). Pica baptismal (1868): Blasco. Reixa (1877): Miguel Eixarch

16 Accés al cor (1628) i casa abadia (1376)

17.- Capella de Sant Martí (1389) (Jaume Sans) Retaule (1396). Confraria (1388)

18.- Capella del Santíssim Nom de Jesús (de la Comunió) (1447). Confraria (1584). Jesús (1640). MaredeDéu de l'Avellà

19.- Capella de Sant Miquel i Sant Pere Apòstol (1377) (Bartomeu Durán- J. Sans). *Família Montserrat.*

20.- Capella de Sant Pere Màrtir i Sant Llorenç. Retaule de Jacomart (1460). *Família Espígol. Construïda en primitiva 1ª Capella de Passió (1448) (Pedro Crespo)*

21.- Trona per predicar.

22.- Capella de les Ànimes (1503) (Joan Bellmunt). Mare de Déu del Carme

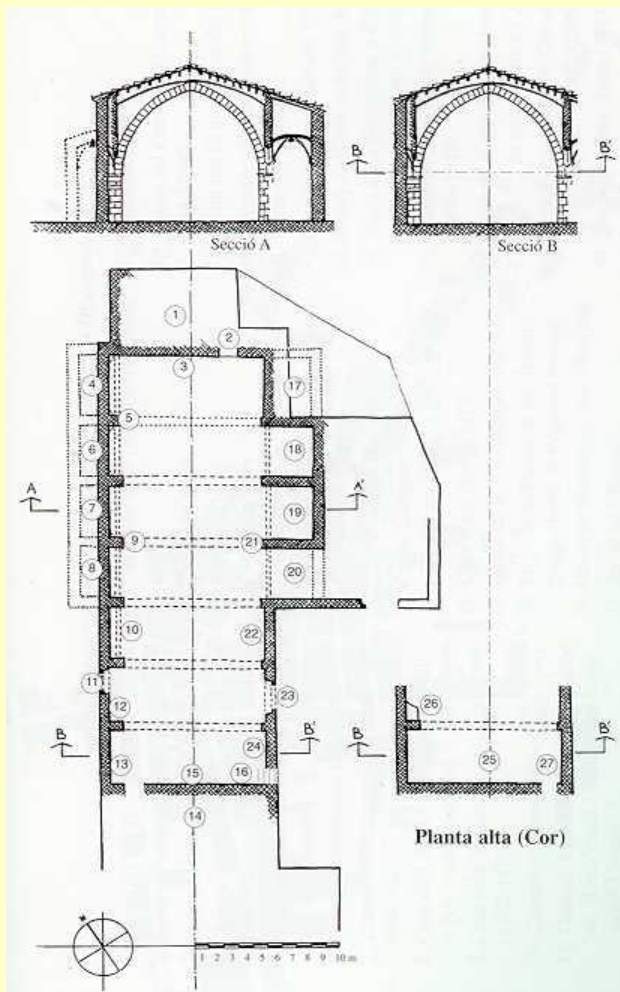
23.- Porta principal (Relotge sol zodiacal) (1683)

24.- Nínxol i retaule Puríssima. Família Verdú. (1598).

(Pedro Barres, Luis Briau, Lucas Barres, Jaume Rongera) . Sta. Teresa de Jesús. Planta alta (Cor)

.Planta alta (Cor)

25.- Cor vell (1405) Berenguer Roca- Jaume Sans. Cor Nou

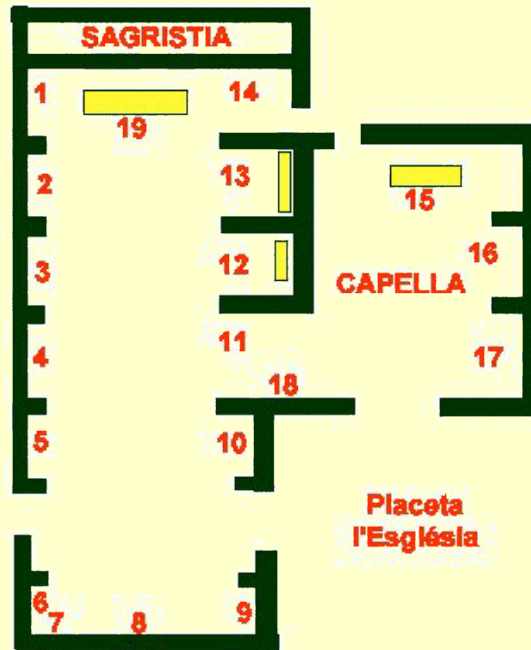
(1628)

26.- Orgue (1741)

27.- Accés a la casa abadia (1628)

Campanar (1615) Pedro del Sol

Annex d'il·lustracions del Llibre "Descripción de Catí" (Plànol d'Arturo Zaragoza) Segles XV i XVI
G. Verdú- Vicent Pitarch. Ed. Alambor

Plànol de l'església de l'Assumpció de Catí

L'any 1757 (en temps de Mossèn Celma) hi han en l'església parroquial 19 altars, citats per ordre. L'Altar Major (19)

- Part de l'Evangelí (de dins a fora): Sant Martí (1), Sants Joans (2), Sant Francesc Xavier (o de Passió) (3), Roser (4), Sant Antoni Abat (5), Sant Antoni de Pàdua (6).

- Baptisteri (sota el cor): Sant Josep (després capelleta de Sant Lluís Gonzaga) (7), i Àngel de la Guarda (8).

- Part de l'Epístola (de fora a dins) : Puríssima (o de Mossèn Verdú) (9), Ànimes (10), Sant Pere Màrtir (11) , Sant Pere Apòstol i Sant Miquel (12), Nom de Jesús (13), Sant Blai (14).

- Capella de la Comunió: Crist (15), N^a S^a dels Dolors (16), Sant Silvestre (17) i Sant Tadeu (18)

Sembren un número excessiu d'altars per a una església de no massa grans dimensions. Segons Mossèn Juan Puig ni havia de sobra, ja que treien presència i solemnitat a l'Altar Major i al mateix temple disminuïen la capacitat de l'església per estar còmodament els fidels. L'any 1818 es prohibeix celebrar missa en els altars de davall del cor ja que estan oposats a l'altar major.

Interior de l'església cap els anys 1920- 1936. Observem la trona, l'orgue i el cadiram del cor, els altarets i retaules, així com les pintures de la volta.

(Llibre "*Discripción de Catí*- G. Verdú- Vicent Pitarch- Ed. [ALAMBOR](#))

Ja en el segle XX es renova i reforma el paviment entre 1915 i 1930. L'any 1936 l'església es saquejada, tancada al culte, cremats els altars, retaules, imatges i objectes de culte (monument del dijous sant (1661), sagrari (1723), orgue (1741), llibres i manuscrits de l'arxiu parroquial i municipal).

L'any 1936 l'església es convertí en una tenda i lloc de ball. En el mateix paviment es van cremar les imatges religioses i els retaules i els llibres i documents de l'arxiu parroquial (encara queden a l'església varies zones del paviment cremades o mascarades, trista prova de penosos esdeveniments que no podem oblidar i que esperem no repetir).

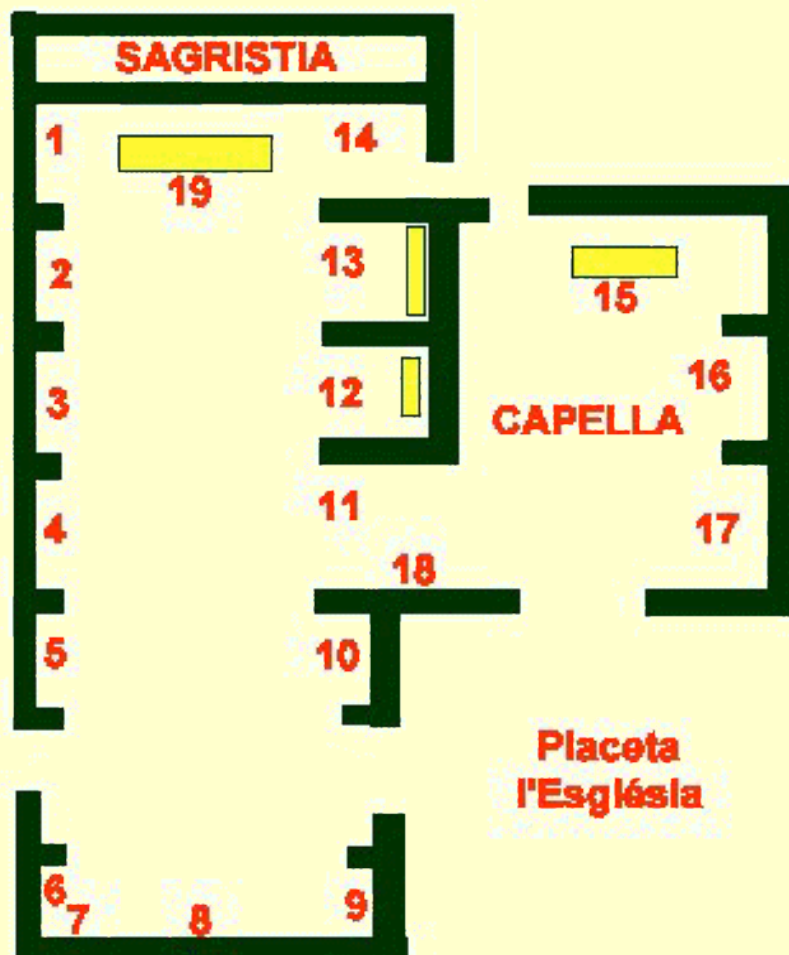

Llocs de l'església on es van destruir les imatges, retaules i arxius en 1936

L'any 1937 van ser tallades les quatre capelles laterals de la part de l'evangeli, que donaven al carrer Major i que estretien la carretera quedant la capacitat de l'església bastant reduïda.

A partir de 1938 s'inicia un període de reconstrucció i renovació. Es compra un nou sagrari. Es col·loca un Crist a la capella de les Ànimes (o de la Mare de Déu del Carme) i la imatge de l'Assumpció de la Verge als cels, titular de la parròquia en la part frontal de l'altar major, acompanyada de Sant Martí (patró) i de Sant Roc. Es neteja i restaura l'església eliminant les darreres pintures i fent aparèixer la primitiva pedra . Davall de la Mare de Déu de l'Assumpció i rodejant l'altar major es col·loquen els seients de fusta que abans estaven al cor i que representen a Jesús i els seus apòstols.

La majoria dels altars i sants existents anteriorment desapareixen després de la guerra. Es mantenen l'Altar Major (19), així com les devocions a Sant Martí(2), Sant Josep (3), la Puríssima (4), Sant Vicent Ferrer (5), Sant Cristòfol (6), Mare de Déu de L'Avellà (13), Sant Antoni i Sant Roc (a l'antiga capella del Jesús) (13).

A la capella dels Espígols (11), ara pas obert a la capella de la Comunió o del Santíssim, en un lateral es venera la imatge de Sant Pere de Castellfort (18). Enfront està el confessional i dintre de la capella de la Comunió en una de les capelles laterals (17) es guarden les imatges de la Passió (El Crist i Els Dolors), en l'altra (16) estan Santa Àgueda (patrona de les dones) i Sant Cecília (patrona de la música) i en el seu altar, dedicat al Cor de Jesús es guarda permanentment la Sagrada Eucaristia (15).

El retaule de Jacomart (de Sant Llorenç i Sant Pere Màrtirs), després de la darrera restauració de 1998, està ara a l'antiga capella de Sant Miquel i Sant Pere Apòstol o capella dels Montserrat (12).

La imatge de Sant Isidre Llaurador ha segut traslladada a l'antiga capella dels Verduns o de la Puríssima (9).

Marededéu de l'Assumpció de Acosta (substituída, ara situada al Cor)

L'església amb la Verge de l'Assumpció d'Acosta (Any 1939-2009)

Verge Assumpció que ha substituït a l'anterior

Situació actual de les capelles del costat de l'Epístola (L'Avellà, Sant Miquel i Sant Pere Apòstol).

Situació actual de les capelles del costat de l'Evangeli (Sant Vicent, Puríssima, Sant Josep i Sant Martí)- Prem en la foto per ampliar

Vista general de l'església després de les darreres reformes (2009-2014). Comunions 2015 (16 de maig).

Més recentment es col·loquen vidrieres en les quatre finestres de l'església i es restauren les làmpares del presbiteri.

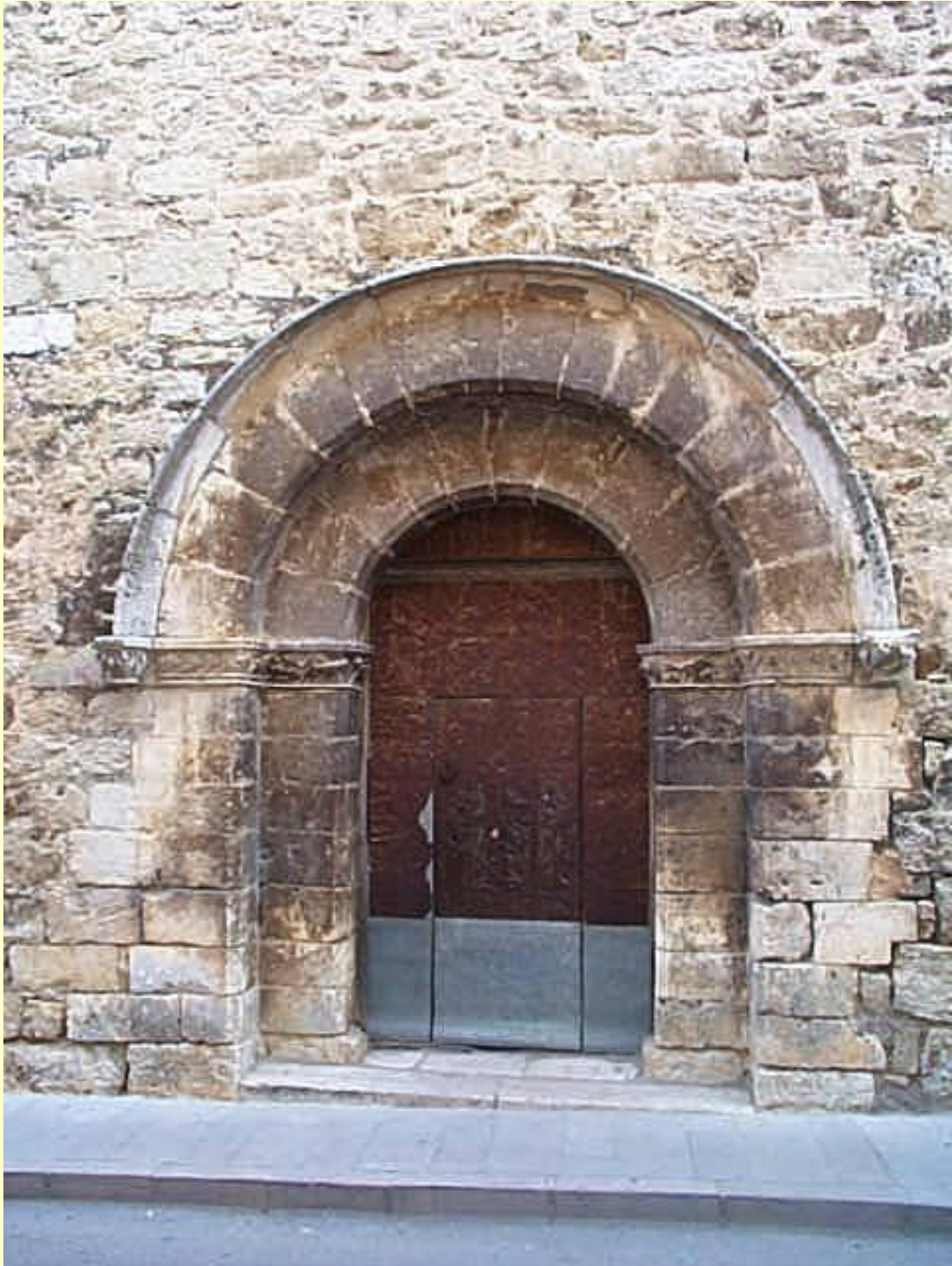

Inauguració nova il·luminació pel bisbe de Tortosa (26-06-2016)

Tres portes situades als peus i als costats de l'Epístola i de l'Evangeli comuniquen l'interior del temple; la dels Peus, primitivament, en relació directa amb la casa del capellà; la del costat de l'Evangeli, la més antiga i rica en decoració del segle XIII, que s'obri al carrer Major, és d'arc de mig punt amb muntants i dovelles de pedra picada amb una variada decoració vegetal i zoomorfa,

la del costat de l'Epístola gòtica, de començament del segle XV, que comunica amb la plaça, també de pedra picada, amb arc de mig punt i dovelles molt allargades. La capella de la Comunió té porta pròpia que dóna a la plaça de l'església; la porta és de falsa llinda. Exteriorment presenta murs de maçoneria i carreuat angular en les parts més rellevants, i està coberta de dos aiguavessos.

La coberta primitiva de fusta es conserva, en part, sobre la volta del segle XVIII.

1ª porta de l'església d'estil romànic (accés al Carrer Major)

Portalada gòtica amb el rellotge de Sol restaurat en 2008.

A la façana de la capella de la Comunió es va restaurar un altre rellotge de Sol en 2007

Porta de la Capella de la Comunió

En moltes capelles de l'església foren enterrats personatges il·lustres i els seus familiars (Montserrat, Espígols, Verduns, Valls, Figueres) així com en la capella de la Comunió (Celmes). En la renovació i reforma del paviment de l'església en 1930, van ser estretes la majoria de les pedres sepulcral i van ser col·locades en la placeta de l'església davant de la porta principal servint com a paviment.

Des de novembre de 2013 a finals de 2014 l'església parroquial va quedar inclosa amb l'exposició de la Llum de les Imatges (Pulchra Magistri, l'espendor del Maestrat a Castelló). Durant l'any aproximadament d'exposició s'han realitzat obres de rehabilitació amb la substitució de l'armadura de la coberta de la teulada i sobre tot a la recuperació dels esgrafiats de la volta del segle XVIII de la volta de l'església que havien seguts tapats per una capa de pintura durant dos segles aproximadament.

Darrera reforma de la teulada (Llum de les imatges)

Església N^a S^a de l'Assumpció

Nou aspecte de l'església de l'Assumpció (prémer en foto per ampliar). Observar el cadiram dels dotze apòstols (Gisbert), abans situat al Cor i que es va baixar després del cremament del retaule principal l'any 1936.

Esgrafiats de l'església de Catí, restaurats en el programa de la Llum de les Imatges (2014)

Prémer en les imatges per ampliar esgrafiats

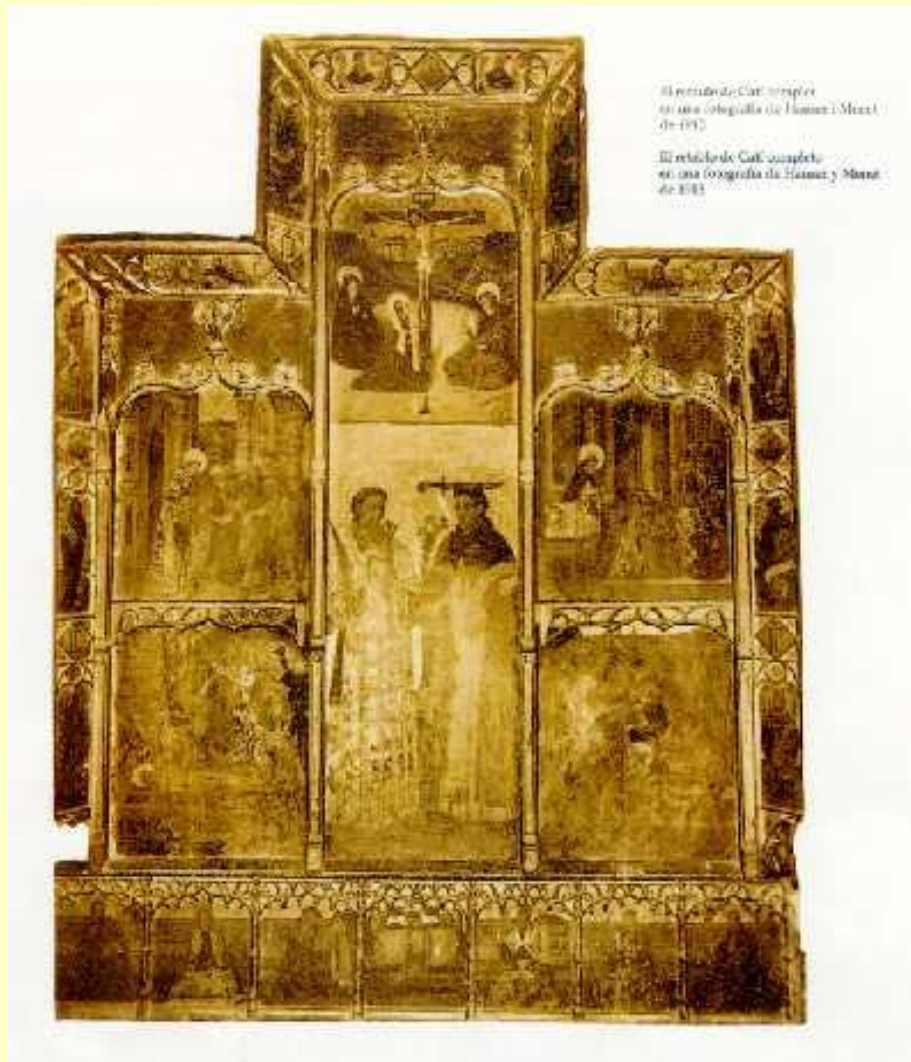

L'església després de ser inclosa en el programa de la llum de les imatges (novembre 2013- desembre 2014)

Plaça de l'Església després de la darrera remodelació (2015)

L'església conserva el retaule de Sant Llorenç i Sant Pere de Verona encarregat a Jacomart (1460). Aquest, després de la seua final restauració (1998) s'ha col·locat en l'antiga capella de Sant Miquel i Sant Pere Apòstol (12) o capella dels Montserrat.

El Retaule de Catí complet en una fotografia de Hauser i Menet de 1913

El retaule de sant Llorenç i sant Pere de Verona, de Catí

El retaule de sant Llorenç i sant Pere Màrtir és una de les obres més estudiades de la història de la pintura medieval valenciana. A més de la seua gran qualitat com a obra d'art té altres valors que augmenten el seu interès. En primer lloc es conserva quasi íntegre en l'interior d'una capella gòtica a l'església de Catí, per a la qual fou pintat fa més de cinc segles, concretament entre 1460 i 1461. Així mateix, es tracta de l'única obra documentada que es conserva de Jacomart, el pintor de cambra del rei Alfons el Magnànim.

Es tracta d'un conjunt la grandària actual del qual es de 312 x 246 cm. S'ordena en tres carrers i conté predel·la i espina i un guardapols on es representen distintes heràldics i figures de profetes. Els elements de fusta dominen els muntants amb traseria sobre les escenes, a base d'arcs conopials. Els superiors presenten motius vegetals. Els de les escenes inferiors i la predel·la són de traseria flamígera calada. Van desaparèixer el dosseret sobre la taula dels sants titulars i part de les polseres. Per fotografies antigues se sap que aquestes contenien blasons (idèntics als conservats) i les figures de Malaquies, Habacue, Zacaries, Ezequiel, Isaïes i Balaam. Finalment aquestes polseres que faltaven van poder ser localitzades i completar-se totalment el Retaule.

Iconografia

El retaule està dedicat als sants màrtirs Llorenç i Pere de Verona, representats sobre fons d'or en la taula central (143 x 64 cm). Es relaciona amb els quatre assumptes historiatats que la flanquegen.

Taula central amb els sants titulars

Al carrer esquerre hi ha dos passatges de la vida de sant Llorenç, d'acord amb allò descrit en la Llegendada d'or de Voragine (capítol CXVII): Llorenç, diaca d'origen espanyol que va viure en el segle III, va ser portat a Roma per sant Sixt. Aquest, en ser arrestat, va fer el jove diaca depositari dels béns de l'església, i li encarregà que els distribuïra entre els pobres. Una vegada repartides les riqueses, l'emperador Deci va manar capturar Llorenç perquè li explicara on guardava els tresors. En no respondre-li, l'emperador va ordenar al prefecte Valerià que l'assotara. Com que els nombrosos cops i turments no van fer flaquejar el sant, van disposar una tortura major. Van despullar i estendre el jove sobre una gran graella disposada damunt d'unes brases. Llorenç continuà beneint plàcidament Déu mentre el turmentaven fins a la mort.

**Sant Llorenç
donant als
pobres els
tresors de
l'Església de
Roma**

D'acord amb la Llegendra està concebut el plafó de *Sant Llorenç donant als pobres els tresors de l'Església de Roma* (74 x 65 cm). La història ocorre en un espai urbà, amb edificis coronats per cobertes de gran pendent i finestres tancades amb vidres verdosos d'influència nòrdica. Sant Llorenç està situat davant de la porta de l'església, sobre els escalons de l'entrada, que s'obri sota una imatge esculpida de la Verge amb l'Infant. El sant està repartint monedes a deu pobres que se li acosten sol·lícits.

En el plafó del *Martiri de sant Llorenç* (79 x 64 cm), el sant apareix sobre la graella, damunt de brases ardents. Dos botxins controlen el foc al mateix temps que l'emperador Deci, el prefecte Valerià i els seus cinc acompanyants, ricament vestits, contemplen impassibles el turment. L'acció transcorre als afores de la ciutat, la qual es veu al fons envoltada per un riu, amb una xicoteta comitiva de cavallers i patges que avancen pel pont.

**Martiri de
Sant
Llorenç**

El carrer dret de sant Pere l'ocupen les escenes de sant Pere Màrtir o de Verona, sant dominic que segons la *Llegenda d'or* (capítol LXIII) va nèixer a Verona en el segle XIII, al si d'una família lliurada a l'heretgia del catarisme.

El sant va exercir el seu ofici amb gran diligència, buscant els heretges sense concedir-los descans i convencent-ne un gran nombre. Açò va provocar l'odi dels càtars no convertits, que van decidir matar-lo com a única solució. Sent prior del convent que els dominics tenien a Cumes, va eixir de viatge cap a Milà per intervenir en unes causes contra heretges. Ja prop de Milà van ser assaltats i els dominics no van oferir cap resistència. El sant únicament es va limitar a recitar el *Credo*, mentre era mortalment ferit amb espases en el cap i el pit. L'acompanyant del sant, que va morir més tard, relatà que el sant va donar la seua vida amb una gran fe. Posteriorment, els heretges que quedaven per Milà es van retractar, i la major part ingressà en l'Orde de Predicadors.

D'acord amb allò narrat, es pot justificar en el retaule de Catí la *Predicació de sant Pere als càtars* (73 x 65 cm), en què el sant es troba en l'interior d'un temple. Sant Pere, recolzat sobre el púlpit, es dirigeix amb paraules i un gest mesurat a un grup de tretze barons, abillats de forma rica i variada. Hi ha vuit homes asseguts sobre un banc de fusta i la resta de peus, entre els quals, darrere, un individu imberbe amb una gorra roja que mira directament l'espectador, i que potser un retrat seu.

**Predicació de Sant
Pere als càtars**

L'escena del *Martiri de sant Pere* (78 x 65 cm) transcorre als afores de la ciutat de Milà, que de forma imaginària apareix al fons, darrere d'un bosc espès. Segons la *Llegenda*, els dos dominics van ser assaltats per un grup de sicaris, que van matar sant Pere i deixaren mortalment ferit el seu acompanyant. Aquest abans de morir passats alguns dies del brutal atac, pogué relatar que el sant de Verona, en lloc d'alarmar-se davant la presència dels tres atacants, començà a recitar el *Credo* com a afirmació de la seua fe, que en l'obra es representa amb les paraules escrites VISIBILIUM ET INVISIBILIUM. El sant és pintat amb una espasa clavada al pit i una altra al cap.

**Martiri de
Sant Pere**

L'espiga del retaule l'ocupa el Calvari (82 x 64 cm), amb el Crucificat, la Verge, la Magdalena i sant Joan, on es deixa veure, al fons, un ampli paisatge amb una ciutat emmurallada en al·lusió a Jerusalem.

**Espiga del retaule
amb el Calvari**

La predel·la la formen set plafons (35 x 34 cm aproximadament cada un), amb el Crist al sepulcre en el centre i en els altres els següents sants: Mateu, Caterina d'Alexandria, Jeroni, Agustí, Llúcia i Vicent Ferrer.

Sant Mateu

Santa Caterina

Sant Jeroni

Santa Llúcia

Sant Agustí

Aquests se situen en un àmbit amb sol enllosat i fons daurat delimitat per un mur baix. Curiosament el contracte del retaule exigia a Jacomart que pintara al centre una *Pietat* flanquejada per sengles plafons de la Verge i sant Joan.

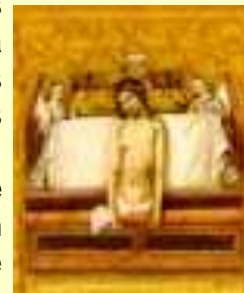

Sant Vicent Ferrer

Finalment, sembla que es va optar per reorganitzar el conjunt incorporant sant Jeroni i Sant Vicent en la forma que hui els veiem, sens dubte perquè sant Vicent Ferrer va predicar en el mateix poble de Catí l'any 1410 i havia sigut canonitzat per Calixt III tan sols cinc anys abans de la contractació del retaule. Es considera aquesta imatge de Sant Vicent Ferrer pels experts com una de les que reflexen més fidelment la imatge del sant perquè es va pintar quasi coetàniament a la predicació de Sant Vicent Ferrer a Catí.

La Pietat, per la seua banda, es va canviar per la representació de Crist al sepulcre amb àngels.

És procedent anotar que en el frontal del sepulcre hi ha unes inscripcions cúfiques el missatge de les quals no és intel·ligible. En aquest període la Terra Santa està en mans dels musulmans, i en les pintures cristianes de passatges bíblics sovintegen detalls decoratius moriscos en robes, escuts o sepulcres. Tenen únicament una funció decorativa en un intent de recreació arqueològica, i en cap cas signifiquen un acostament o assimilació del món musulmà per part de la població cristiana, comunitats que conviuen en un clima hostil.

Crist al sepulcre

De les polseres, darrerament restaurades, hem pogut conèixer el seu aspecte primitiu gràcies a les velles fotografies publicades pel senyor Elías Tormo el 1913, quan encara es conservaven íntegres. Hi apareixen personatges bíblics drets, amb filacteris que els identifiquen: Abraham (ABRAAM IN SEMINE TUO BENEDICENTUR), Jeremies (GEREMIES MAGNUM FACIENDISSIMUS SUPER), David (DAVID ASTETIT REGINA ADEUTRIS TUIS), Moisès (MOYSES MITE DOMINE QUEM NUSSURUS ES), Daniel (DANIEL ASPECTUS QUAR), Salomó (SALAMO ORTUS CONCLUSUS ES SORO).

És interessant assenyalar la similitud que aquests profetes ofereixen respecte als profetes atribuïts a Joan Reixach (Moisès, Daniel, David i Salomó) del Museu de Belles Arts de València.

Quant als blasons que apareixen en les polseres del retaule de Catí, convé anotar que Tormo, probablement amb raó, va relacionar els superiors amb la família dels Espígol, identificant la mata d'espígol que hi ha. Els inferiors, en canvi, els va considerar marques o ferros de ramaderia, que tal vegada els Espígol van afegir a les seues armes. En opinió de Ricardo Carreres (1928), els segons serien l'escut dels Santjoan, cosa que no ha pogut ser verificada.

Notícia de Joan Espígol, comitent del retaule

El retaule de sant Llorenç i sant Pere Màrtir va ser encarregat per a la capella de Joan Espígol de L'església de Catí. Nascut a Catí l'any 1406, Joan Espígol era un ric comerciant de cuirs i llana. Orfe de pare, als 13 anys va viatjar a Barcelona per treballar, de primer, en casa d'un vidrier i, més tard, en la d'un tender. Açò i una estada a València l'any 1423 li serviren per a formar-se en el món del comerç. Es va especialitzar en el comerç de llana i cuirs. Es va casar amb Angelina Moragues, natural de Sant Mateu. Tingueren una única filla, anomenada Resplandina, que va morir en Penya-roja abans que son pare. Joan Espígol va fer testament el dia 9 de setembre de 1450. No tenia descendents i va nomenar hereus Ramon de Santjoan i Guillem Verdú. Va llegar, entre altres coses, 2.200 sous per a la capella de la Passió (de la parroquial de Catí), *si lo loch li la cedix, i si no, sols 200, però que li donen allí sepultura. Se li va concedir la titularitat de la capella i els seus marmessors es van encarregar de dotar-la i decorar-la. Van encarregar la llosa sepulcral a Antoni Arbó, d' Ulldecona i a Pedro Crespo, piquers per 40 sous. La llosa sepulcral, que es conserva a la capella de la Comunió, porta la inscripció *Sepultura del honorable Johan Spigol, mercader, que morí a XIII de setembre, any MCCCCLII. La capella, que és la quarta del costat de L'Epístola, té a la clau central un escut amb una mata d'espígol, referit al cognom del titular. Una vegada conclosa la capella, van ser comprats diversos objectes per a la litúrgia: al novembre de 1454, un cobertor d'altar, que va costar 15 sous, i al maig de 1454, un calze a Jaume Frígola, orfebre de València, per 321 sous. Aquesta dada es important, ja que veiem que els marmessors de Joan Espígol elegeixen un orfebre de la ciutat de València, i no els mes pròxims de Morella o Sant Maten. Quan cinc anys més tard encarreguen el retaule succeirà el mateix. Triaran Jacomart, pintor de València, quan hi havia la possibilitat de contractar algun**

mestre pintor més pròxim. Es la conseqüència del creixement de la ciutat de València, la influència de la qual arriba fins als llocs més apartats del regne.

La problemàtica autoria del retaule de Catí

El retaule de Catí, com ja s'ha dit, està documentat com a obra de Jacomart. Tormo no va dubtar, basant-se en les formes d'aquest retaule, a atribuir a aquest pintor una gran quantitat d'obres, com ara el retaule de sant Martí de les Agustines de Sogorb, el retaule de santa Anna i les taules de sant Sebastià i santa Elena, conservats al Museu de la Seu de Xàtiva, i el sant Vicent Ferrer del Museu de la Catedral de València. No obstant això, una vegada conegut que el retaule de santa Úrsula de Cubells (MNAC) era obra de Joan Reixach es van plantejar nombrosos dubtes. La similitud entre el retaule de Catí i el de santa Úrsula era tan gran que va provocar que el primer fóra considerat, per Post i la historiografia posterior, obra de Joan Reixach. La resta d'obres, molt similars entre si, no podien atribuir-se a través de cap document. La solució adoptada davant d'un dilema tal fou atribuir a Jacomart les obres millor acabades d'aquest grup i a Joan Reixach les de to menor.

Encara que es mancava d'una base documental sòlida per a sostenir aquesta hipòtesi, la recent aparició d'un document nou obliga a una revisió d'aquest plantejament. La dada es relaciona amb el retaule de santa Anna de la col·legiata de Xàtiva, que, atribuït unànimement a Jacomart, per l'argument esmentat s'ha pogut documentar com a obra cobrada per un cert Pere Reixach, de l'existència del qual només es tenia una sola notícia de 1471, anotada per Sanchis Sivera, segons la qual treballava a la catedral de València. En estudiar ara el retaule de Catí s'ha de concloure que, a pesar de l'evident relació amb la manera de pintar de Joan Reixach, no hi ha encara raó suficient per a negar la seua filiació a Jacomart, ja que es desconeix com pintava Jacomart entre 1441 i 1460. La prudència aconsellaria mantenir-ne l'atribució en relació amb l'artista que figura en la contracta del retaule, Jacomart, a l'espera que noves troballes aclarisquen definitivament l'enigma que hui planteja la documentació disponible.

Contracte del retaule

El contracte del retaule va ser donat a conèixer per Luis Tramoyeres el 1906, el qual també informava que aquesta obra encara existia a Catí. El document es conserva a l'Arxiu del Patriarcat de València, amb el núm. 9038, en el protocol del notari Jaume Vinader. L'any 1914, l'historiador Josep Sanchis Sivera en el llibre *Pintores medievales en Valencia* va publicar en extens aquest contracte.

Die mercurii anno a nativitate domini M^o CCC^o sexagesímo. - Ego Jacobus Baçó pictor civitatis Valentie scienter et gratis pacto speciali promitto vobis venerabilí Raymundo de Sancto Jonanne habitori loci de Cati presentí et acceptanti ac vestris. Quod hinc ad unum annum proxime venturum faciam unum Retabulum cum suis polseris de bona fusta e be obrat e acabat descarpenteria ut decet de ambitu de decem palmis dalne et de altitudine cum sua debita espiga de terdecim palmis el postquam endrapavero de panna lli et enguixavero de bono guix dictum retabulum dictas polseras cum suo debito estansio illud promitto deboxare videlicet in spiga crucixum cum Jhu et cum virgine Maria ex uno latere el ex alio latere cum Santo Johanne evangelista et in medio ipsius retabuli sanctum laurentium et sanctum petrum martirem de ordine predicatorum et ex uno latere dicti retabuli deboxare duas estorias in duabus casis Sti laurentii et in alia parte de dicti retabuli alias duas estorias Sti petri martiris et etiam promitto facere de bona fusta unum stanum en inferiori [sic] parte dictí retabuli cum septem casis et cum fuerit endrapat et enguixat promitto deboxare in casa media la pietat et in casa dextera virginem Mariam et in casa sinistra sanctum Augustinum [adicionado como apostilla marginal, lo que sigue, que resulta casi ilegible, porque las palabras no estan completas por el roce y la rotura del papel] les polseres ... suis ... fertur et cum signo ... armen . ... 11 e de la ... verge Et postquam dictum retabulum

deboxa vero ipsum promitto suis debitis locis aurare de fino auro et illud depingere de bonis et finis coloribus hoc est de bono adzuro et de vermilio et de altri coloribus et hoc promitto facere infradictum annum salvo justo impedimento sub pena xxx Regalium auri Rato manente pacto Ec. Et pro hiis attendendis abligo omnia bona mea. Ad hec autem ego dictus Raymundus de Santo Johanne acceptans dictum retabulum et omnia precontenta promitto vobis dicto Jacobo Baçó presentí acceptanti ac vestris dare salvere et paccare pro dicto retabulo cum dicto suo estachno [sic] et polseres pro fusta et depictione eiusdem modo predicto quadraginta duas libras et decem solidos in hiis terminis videlicet in continenti quatordecim et cum depictum et perfectum fuerit alias quatordecim libras et decem solidos sub pena .1. solidorum pro qualibet solutione. fiat in hiis executio cum submissione et renuntiatione fori Ec. Et pro predictis attendendis obligo Ec. Actum Valentie Ec. - Testes. Jacobus Sastre banqualerius et Sancius Aznar textor lane de cordellats. Fiat apoca de XIII librís pro prima solutione. - Testes. qui supra.

(Transcripció de J Sanchis Sivera, 1914)

INFORME SOBRE L'ESTAT DE CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DEL RETAULE DE SANT LLORENÇ I SANT PERE DE VERONA DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE CATÍ (CASTELLÓ)

Per Francisca Ortiz i Cristina Vázquez

Descripció

El conjunt del retaule que arriba a nosaltres consta de tres carrers de dos pisos, guardapols laterals i predel·la. El carrer lateral fa 260 cm, mentre que els laterals 190 cm. La predel·la està dividida en set taules de 30 cm aproximadament cada una, separades per pilastres amb ornamentació daurada. Les dimensions de la predel·la són 244 x 48 cm.

Estat de conservació

El suport és de fusta de conífera i pel revers presenta la típica estructura d'aspa, característica de la zona mediterrània. Es troba atacat per insectes xilòfags (corcó), i la taula corresponent al carrer dret del *Martiri de sant Pere fins* i tot pels tèrmits, i presenta també importants danys estructurals la zona central de l'aspa i la zona baixa, en què ha desaparegut una part del travesser superior.

Les unions de les taules presenten el tradicional reforç d'estopa i algeps, que amb el pas del temps i el dany causat per les humitats es troben en la seua majoria molt deteriorades, sense que complisquen la seua funció, per la qual cosa ha sigut necessari sanejar les juntes i afegir empelts de fusta com a reforç.

PEL·LÍCULA PICTÒRICA: Les zones més malmeses corresponen a les taules dels carrers laterals. La peça en es representa sant Llorenç donant almoïna als pobres es troba calcinada la zona del mantell, amb grans pèrdues, en què fins i tot queda al descobert la fusta del suport. La vora lateral esquerra està molt deteriorada, amb pèrdua de preparació i pel·lícula pictòrica en tota la superfície de la taula. La peça del carrer dret, on es representa el martiri de sant Pere, presenta pèrdua de suport en l'angle inferior dret, així com falta d'adhesió al suport i pel·lícula pictòrica aquarterada. Hi ha nombroses faltes d'estrat pictòric, i la major deterioració es dona en els rostres dels heretges, que estan completament ratllats amb un objecte punxant, fet que ha provocant moltes incisions.

L'ESTRAT SUPERFICIAL presenta una gruixuda capa de brutícia, zones ennegrides en les parts circumdants de les àrees cremades i enfosquiment i engrogiment general de peces,

provocat per L'oxidació dels vernissos protectors, que impedeix percebre el cromatisme original de L'obra.

Procés de restauració

o Tractament del revers:

Desinfecció i desinsectació del suport.

Eliminació dels reforços d'algeps i estopa que es trobaven en mal estat.

Sanejament de les unions de les taules.

Col·locació d'empelts de fusta de balsa a les clivelles. Restitució del travesser danyat i de part del suport. Tractament de protecció de la fusta (*Paraloid B-67*) i cera microcristal·lina.

o Protecció i fixació de la pel·lícula: paper japonès i cola d'esturió.

Neteja de la pel·lícula pictòrica: utilització de dissolvents volàtils i sabons neutres aplicats de forma emulsionada (gels).

- Envernissat de protecció.

- Estucament d'àrees faltants: cola orgànica i sulfat càlcic.

- Reintegració cromàtica: pigments purs aglutinats amb *Paraloid B-72*.

- Envernissat final de la pel·lícula pictòrica: resina cetònica rebaixada amb essència de trementina.

DARRERES NOTÍCIES DEL RETAULE:

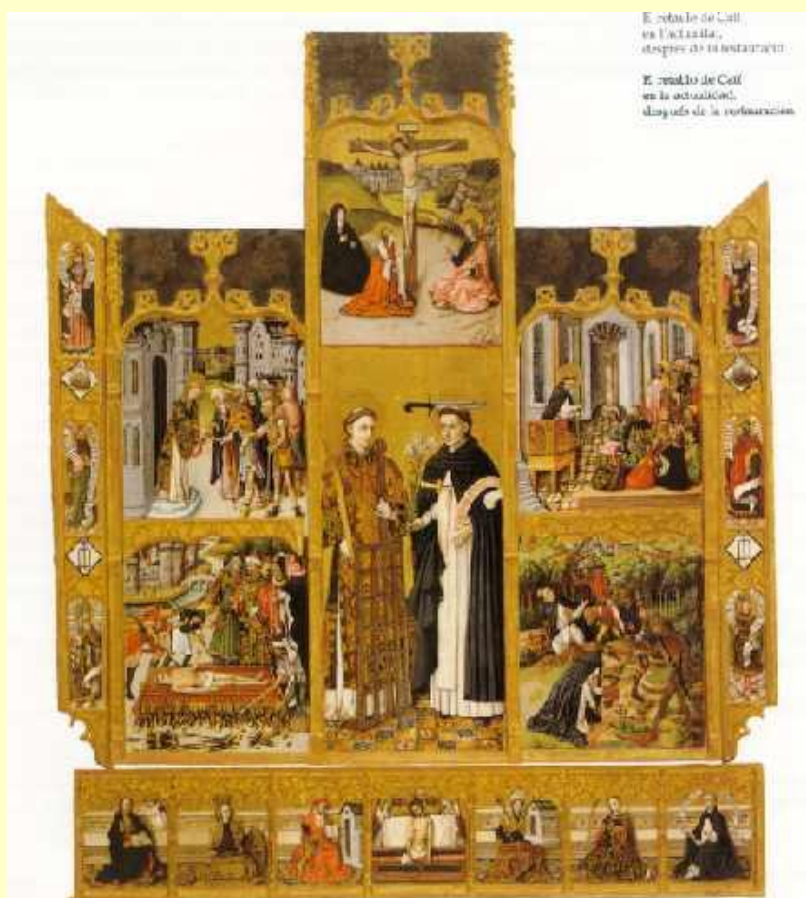
A les darreries del mes de juliol de 1936 el retaule va sortir de Catí amb viatge a Castelló, València, Cartagena i Madrid. Quan, finalitzada la guerra, el retaule va ser tornat a Catí faltaven cinc polseres. Durant més de quaranta anys el retaule va estar exposat sense les polseres a l'església de Catí. Aquestes polseres perdudes van anar a parar al Museu del Prado on van adjudicar-les el número 3026, sense que es coneguera la procedència. I així van estar fins al mes de novembre de 1997.

El retrobament de les polseres va ser ocasional i gràcies a Antoni Josep Pitarch, de besavis catinencs, que en una de les seues visites al Prado va observar la mata d'espígol d'una de les polseres i la va relacionar immediatament amb el retaule de Jacomart de Catí. Fetes les comprovacions pertinents amb fotografies de quan el retaule estava complet es va poder demostrar que aquestes polseres coincidien amb les que faltaven al retaule de Jacomart de Catí.

La doctora Silva Maroto va comunicar el fet al director del Museu del Prado i aquest al patronat en reunió del dia 19 de desembre de 1997. En aquesta reunió es va acordar retornar les polseres al poble de Catí.

Una vegada restaurat el retaule per la Generalitat Valenciana, fou presentat en el museu Pío XII de València. A l'acte presidit pel Conseller de Cultura de la Generalitat Francesc Camps van assistir D. José Roca, alcalde de Catí i Mossèn Joaquín Obón, capella de la parròquia acompanyats per mig centenar de catinencs aproximadament.

El retaule va tornar a Catí sense les polseres anteriors el dia 31 de gener de 1998 procedint-se a la seua presentació oficial en el poble. L'acte fou presidit per la directora de Promoció Cultural, Museus i Belles Arts, na Consuelo Ciscar. També van assistir Juan José Monzonís, delegat territorial del govern valencià en Castelló, Francisco Martínez, vicepresident de la Diputació Provincial de Castelló, Francisco Baila, director territorial de Cultura i Educació, Lluís Tena, diputat autonòmic, així com alguns dels alcaldes de les poblacions veïnes. Per part eclesiàstica van assistir, a més del capellà Mossèn Joaquín Obón, D. Manuel Garcia Sancho, deán de la catedral de Tortosa. En destapar simbòlicament el retaule tots van quedar impressionats al comprovar el resultat de la restauració soferta pel quadre per part de la Generalitat Valenciana.

El Retaule després de la primera restauració de la Generalitat Valenciana (falten cinc polseres)

Al trobar-se les polseres al Museu del Prado, el retaule va tornar a Madrid on després de completar-lo va ser exposat complet al Prado des del 19 d'abril al 16 de maig de 1999.

Durant el mes d'abril de 2001 la Conselleria va condicionar dintre de l'església de Catí un lloc adequat i més segur per a exposar el retaule.

Aquest lloc va ser en l'antiga capella de Sant Pere Apòstol i San Miquel o dels Montserrat.. Les obres van incloure el canvi del paviment , de rajola hidràulica, per unes de fang del segle XVII. És el que originàriament es va utilitzar en les antigues capelles de l'ermita i que la direcció de Patrimoni va reutilitzar en aquesta intervenció.

L'actuació va contemplar el canvi de la reixa per una restaurada procedent de l'ermita de L'Avellà del segle XIX i que es va adequar per a poder observar millor el retaule de Jacomart.

Tanmateix, el projecte va incloure també la realització d'un altar gòtic que va substituir a l'anterior de marbre blanc. L'altar és una còpia del que es troba al presbiteri de la Basílica de Sant Maria de Morella.

El retaule de Jacomart va instal·lar-se damunt de l'altar, adequant-se degudament per a protegir-lo de la humitat. La textura del mur que acollix el retaule es va fer de forma pareguda a la de les parets laterals de la capella. A més, la Conselleria de Cultura va renovar la instal·lació elèctrica per a il·luminar adequadament el retaule.

Finalment, a Nadal de 2002, el retaule es va completar definitivament amb quatre de les cinc polseres que faltaven i es va col·locar al seu lloc actual dintre de la capella dels Montserrat a l'església parroquial de l'Assumpció de Catí.

Autoritats de la Generalitat amb el Retaule de Jacomart al Museu del Prado

El Retaule al complet exposat a la Capella dels Montserrat després de la darrera restauració (Nadal de 2002)

El retaule en la fundació de la Il·lum de les imatges

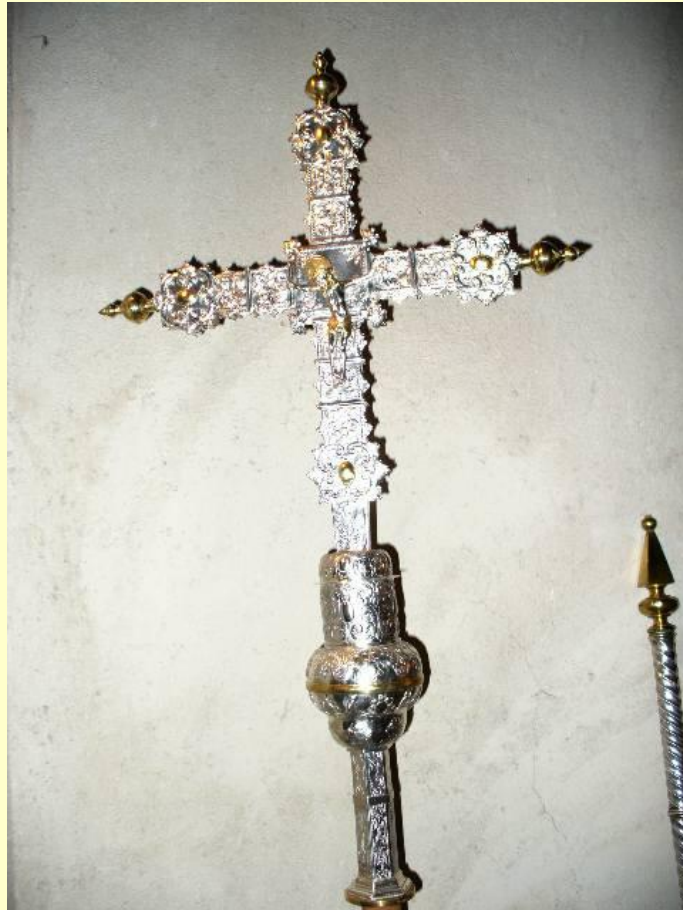

Tresor de l'església

Creu processional major, de plata sobreaurada, cisellada, repujada, burinada, i amb elements de fosa. Del darrer terç del segle. Atribuïda a Joan Santalínea, de Morella

Creu Processional Menor, de plata i plata sobredaurada, cisellada, repujada, i amb element de fosa. Segona meitat del segle XVII

Custòdia Antoni Piñol (1792)

**Creu de les Rogatives, de plata sobredaurada, cisellada i amb elements de fosa. Al voltant de 1430.
Atribuïda a Joan Santalínea.**

També del segle XVII, però ja de darreries de la centúria són un reliquiari *Lignum Crucis* que mostra gravats en la base l'escut de la vila i dos calzes ornats en la base amb motius de relleus i volutes.

Reliquiari *Lignum Crucis* (S. XVII)

Calzes ornats en la base amb motius de roleus i volutes del segle XVII

Portaviàtic (1475), creu (S.XIV), asperges (S.XVII) i calze de Mossèn Antoni Pitarch (1934)

Portaviàtic amb crismera, de plata sobredaurada, cisellada, repujada i burinada. Del darrer quart del segle XVI. Atribuïda a Joan Santalínea

Crismera (S. XVI)

Plat Petitori (S. XVI)

Prigó d'Avinyó o del cementiri (1374), ara en exposició a la Casa de la Vila

D'ornaments tenim dos bons exemples d'aquesta centúria: del primer quart i en molt mal estat de conservació. Es tracta d'un escapulari (S.XVI) brodat treballat en fils d'or i sedes de colors amb la representació en parelles dels apòstols aplicat a una casulla del segle XVIII conservat a l'Avellà.

Escapulari del segle XVI en casulla del segle XVIII

Reliquiari de Sant Martí (S. XIX)

Més informació en https://ca.wikipedia.org/wiki/Església_de_l'Assumpció_de_Catí

Església parroquial
N^a S^a de l'Assumpció
Cati (L'Alt Maestrat)